

HANGON KAUPUNKI
HANGÖ STAD

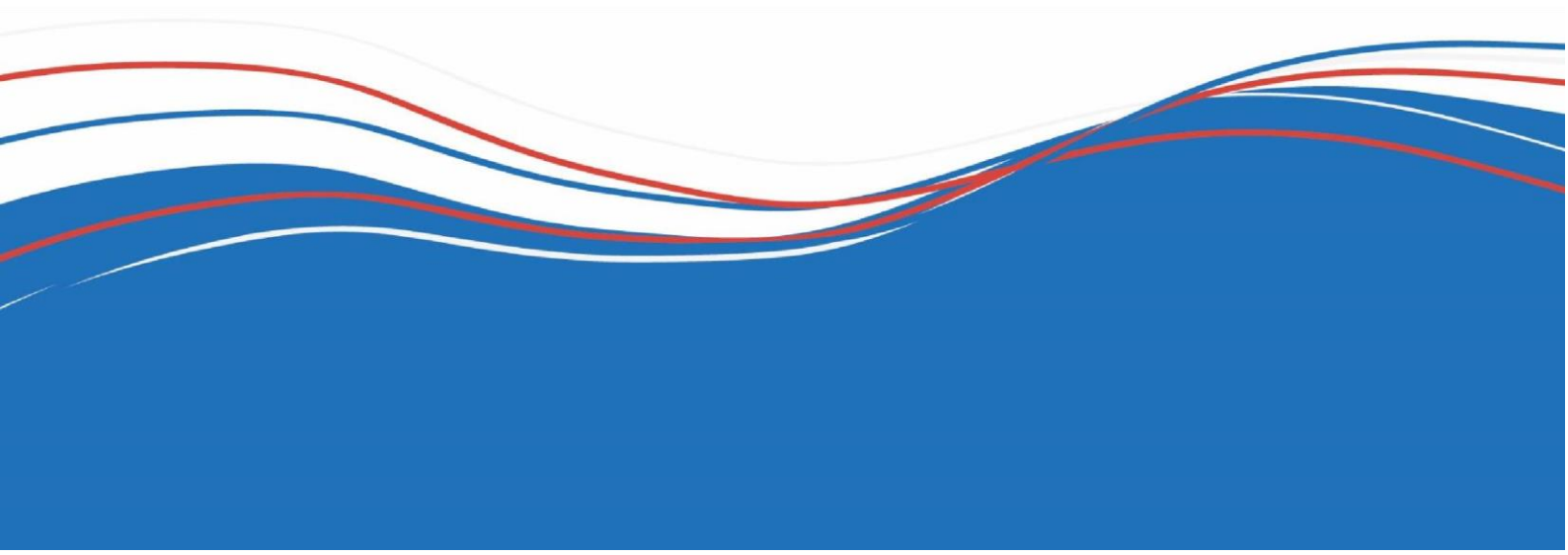
Läroplan för förskoleundervisningen i Hangö stad

1.8.2016 -> 20

Godkänd i Bildningsnämndens svenskspråkiga sektion 19.5.2016, § 25

Uppdaterad i Bildningsnämnden 17.10.2022, § 106

Revidering av läroplanen för förskoleundervisning 1.8.2025

Innehållsförteckning

1. Den lokala läroplanen	2
2. Förskoleundervisningens uppdrag och allmänna mål	4
2.1 Värdegrunden	6
2.2 Synen på lärande	8
2.3 Mångsidig kompetens i förskoleundervisningen	8
3. Verksamhetskultur inom förskoleundervisningen	13
3.1 Lärmiljöer i förskoleundervisningen	15
3.2 Samarbete inom förskoleundervisningen	16
3.3 Samarbete vid övergångarna	17
4. Principer för förskoleundervisningen	18
4.1 Gemensamma mål för undervisningen och lärområden	19
4.2 Språk och kultur	23
5. Stöd för lärande och deltagande i förskoleundervisning	25
5.1 Undervisningsarrangemang som stöder förutsättningarna för lärande	26
5.1.1 Gruppspecifika stödformer	27
5.1.2 Barnspecifika stödformer	27
5.2 Samarbete i samband med stöd för lärande och deltagande i förskoleundervisning	33
5.3 Yrkes- och sektorsövergripande samarbete	34
5.4 Avvikande ordnande av förskoleundervisning	35
5.4.1 Tidigarelagd läroplikt	35
5.4.2 Sjukhusundervisning	36
6. Elevvård	

1. Den lokala läroplanen

I Hangö stad utarbetas och godkänns den lokala läroplanen på finska och svenska. Läroplanens struktur följer de av utbildningsstyrelsen givna grunderna för förskoleundervisning 2014. Den utarbetas gemensamt för alla verksamhetsställen för förskoleundervisningen. Varje förskola gör också en egen verksamhetsplan och verksamhetsberättelse för varje verksamhetsperiod. Läroplanen utarbetas med hänsyn till övriga lokala planer såsom planen för småbarnspedagogik, läroplanen för den grundläggande utbildningen samt planen för jämställdhet och likabehandling.

Efter att planen godkänts av utbildningsanordnaren i kommunen, delas den ut till alla verksamhetsställen för förskoleundervisning, småbarnspedagogik och grundskolor. Läroplanen för förskoleundervisningen finns på stadens hemsida. Vårdnadshavarna informeras på föräldramöten om de olika planerna.

Lärarna inom förskoleundervisningen utarbetar tillsammans med chefen för småbarnspedagogiken och daghemsföreståndarna förskolans läroplan. Personalen inom stadens förskoleverksamhet deltar i uppgörandet av innehållet. Vårdnadshavare har möjlighet att påverka och komma med önskemål till läroplanen genom att svara på enkäter. Det är viktigt att föra regelbundna samtal med vårdnadshavarna för att ge, men även få respons på aktuella händelser i förskolan. Vi utvärderar också hur vi lyckats ta hänsyn till barnets utvecklingsnivå och individuella behov. Personalen ska reflektera över sin egen verksamhet och bedöma hur väl man uppnått läroplanens mål. Personalen ska ges möjlighet till kontinuerlig fortbildning. Utvärdering av förskoleverksamheten sker årligen vid behov. Syftet med utvärderingen är att utveckla kvaliteten för förskoleundervisningen och förbättra förutsättningarna för barnens lärande. Chefen för småbarnspedagogik ansvarar för att läroplanen följs, utvärderas och utvecklas vid behov.

Vid uppgörandet av planen för förskoleundervisningen fäster vi stor vikt vid övergångsstadierna från småbarnspedagogik till förskola och från förskola till grundskola. Målet är att säkerställa att varje barns inlärningsstig från småbarnspedagogiken till förskoleundervisningen och vidare till grundskolan fortsätter på ett flexibelt sätt utifrån barnets behov.

Tvåspråkigheten i Hangö är en rikedom som ska beaktas i planeringen och verksamheten. Vi strävar till ett aktivt kultur- och språkutbyte medan vi samtidigt värnar om att stärka barnets modersmål och kulturella traditioner. Verksamhetsplaneringen präglas av stadens vackra natur och närhet till

havet. Vi erbjuder en verksamhet som har balans mellan barnens intressen och den verksamhet som planeras av vuxna. Det uppgörs en egen plan för barnets lärande.

2. Förskoleundervisningens uppdrag och allmänna mål

Värdegrunden, synen på lärande och målen för mångsidig kompetens ska beaktas och fördjupas i de delar av läroplanen som beskriver verksamhetskulturen, genomförandet av undervisningen, stödet för utveckling, lärande och välbefinnande samt elevvården i förskoleundervisningen.

Förskolan är en viktig tidsperiod i barnets liv. Förskoleundervisningen ska planeras och genomföras så att barnen har möjlighet att bli inspirerade, experimentera och att lära sig nytt. Barnens utveckling inom de olika kunskaps- och färdighetsområdena utvidgas genom att de agerar och är aktiva och leker i mångsidiga lärmiljöer. I förskoleundervisningen ska barnen ges tillfälle för mångsidig öppen kommunikation och att stärka sina sociala färdigheter. Målet är att barnen lär sig att värdesätta att alla människor är likvärdiga och att de själva är unika. Småbarnspedagogiken inklusive förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen ska med tanke på barnets utveckling, lärande och välbefinnande bilda en konsekvent och kontinuerlig helhet som lägger grunden för ett livslångt lärande.

Verksamheten ska planeras utgående från barnets perspektiv. Verksamheten har som uppgift att stärka barnets positiva självbild och uppfattning om sig själv som lärande individ. Förskoleundervisningen ska utvecklas och ordnas enligt inkluderande principer. Till dessa principer hör alla barns lika rättigheter, jämlikhet, likabehandling, icke-diskriminering, värdesättning av mångfald samt social delaktighet och gemenskap. Inkludering är ett omfattande begrepp och gäller alla barn. Inkludering ska ses som en princip, en värdering och ett sätt att tänka som berör anordnandet av förskoleundervisningen som helhet. Förskoleundervisningen har stor betydelse när det gäller att på ett tidigt stadium upptäcka behov av stöd, att ge stöd och samtidigt förebygga svårigheter. Barnet har rätt till stöd för lärande och deltagande i förskoleundervisning (se kapitel 5).

Förskoleundervisningen ordnas av Hangö stads bildningsväsen och följer de av utbildningsstyrelsen givna och uppdaterade Grunderna för förskolans läroplan år 2014 / 1.8.2025 Revidering av läroplanen för förskoleundervisning. Förskolan förverkligas enligt lagstadgade föreskrifter samt nationella rekommendationer.

Då barnet inom ramen för småbarnspedagogiken som kompletterar förskoleundervisningen behöver stöd för sin utveckling, sitt lärande och sitt välbefinnande följs för småbarnspedagogikens del lagen om småbarnspedagogik och Grunderna för planen för småbarnspedagogik.

Förskoleundervisning ordnas på svenska och finska i särskilda utrymmen i daghemmen eller skolorna. Förskolorna följer den utarbetade verksamhetsplanen som bildningsnämnden godkänner. Målet är att varje barns lärtig ses som en helhet och att övergången från småbarnspedagogik till förskola och från förskola till skola sker smidigt. Förskolans uppdrag i Hangö är att stöda och motivera barnen på deras lärtig.

Enligt lagen om grundläggande utbildning är målet för förskoleundervisningen att stödja barnens utveckling till humana människor och etiskt ansvarskännande samhällsmedlemmar och att ge dem kunskaper och färdigheter som behövs i livet.

Förskoleundervisningen ska också främja bildning och jämlikhet. En handbok för en trygg och kvalitativ småbarnspedagogik och förskola är utformad för att försäkra jämlikhet och likabehandling inom både förskola och småbarnspedagogik. Handboken handleder personalen inom småbarnspedagogik och förskola att uppgöra en jämställdhets- och likabehandlingsplan för den egna enheten. Planen utarbetas tillsammans med personalen, barnen och vårdnadshavarna.

Förskoleundervisningen är en målinriktad verksamhet. Målen för undervisningen fastställs enligt grunderna för läroplanen och den lokala läroplanen. Individuella mål främjar barnens lärande och därför ska läraren diskutera varje barns individuella behov, önskemål och lärande med barnet och barnets vårdnadshavare. Personalen inom förskoleundervisningen beaktar dessa behov och önskemål när undervisningen planeras och lärmiljöerna utvecklas. För att göra lärandet ännu mer målinriktat, kan läraren för varje barn utarbeta en plan för barnets lärande tillsammans med barnet och vårdnadshavaren.

I förskoleundervisningen ska varje barns fysiska, psykiska och sociala utveckling samt utvecklingen av kunskaper och färdigheter följas upp och stödjas. Målet är att samtidigt förebygga eventuella svårigheter. Barnets jaguppfattning ska stärkas med hjälp av uppskattande kommunikation, mångsidiga upplevelser av lärande och uppmuntrande respons. Under förskoletiden ska barnen få bekanta sig med närmiljön, mångfald av natur och människor som bor där. Lek och fantasi har stor betydelse när barnen lär sig nya kunskaper och färdigheter. Förskoleundervisningen ska erbjuda

barnen tillfällen att kommunicera, uttrycka sig på olika sätt och få nya upplevelser. Tillsammans ska man i olika lärmiljöer bekanta sig med barnens intressen. Det ger barnen möjlighet att få vänner, att känna glädje över sitt lärande och upptäcka nya intresseområden.

2.1 Värdegrunden

De viktigaste värdegrunderna som uppkom i förskoleundervisningen i Hangö är kreativitet, trygghet, ärlighet, vänskap och rättvisa. Värdegrunden i grunderna för förskoleundervisningens läroplan baserar sig på de allmänna principerna i FN:s konvention om barnets rättigheter, lagen om grundläggande utbildning och FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Principerna omfattar principer om inkludering och att barnets bästa kommer i första hand, att barnet har rätt att må bra, få omvårdnad och skydd, att barnets åsikter ska beaktas samt att barnet ska behandlas jämlikt och likvärdigt och att barnet inte får diskrimineras.

Förskoleundervisningen bygger på uppfattningen om barndomens egenvärde. Varje barn är unikt och värdefullt precis så som det är. Alla barn har rätt att bli hörda, sedda, tagna i beaktande och förstådda som individer och som medlemmar i gruppen. Barnen har rätt att lära sig och bilda sig en uppfattning om sig själva och världen utifrån sina egna perspektiv. Barnen har rätt att lära sig genom lek och att glädja sig över sitt lärande. Barnets tidigare upplevelser och kunskaper utgör en del av barnets lärtig. Mångfalden hos barn samt barnens olika sätt att agera och lära sig ska värdesättas. Barnens uppfattningar och åsikter ska värdesättas och de ska få delta i utformandet av lärmiljöerna och även i planeringen och utvärderingen av verksamheten. Barnen ska uppmuntras till samarbete och gemenskap.

I förskoleundervisningen använder vi oss av förskolepedagogik och vi respekterar barnens tidigare upplevelser och intressen. En välplanerad förskolemiljö ger också förutsättning för en god inlärningsmiljö. Undervisningen i förskolan är inte enbart begränsad till förskolans lokalteter utan hela det omgivande samhället. Hangös unika och vackra natur ger utmärkta möjligheter till olika upplevelser.

I förskoleundervisningen i Hangö använder vi oss av befintlig kompetens. Vi tar tillvara den kunskap och eventuell specialkunskap som personalen inom förskolan har. Förskolan har olika samarbetspartners såsom Västra Nylands välfärdsområde samt övriga aktörer inom staden. Regelbundna diskussioner förs kolleger emellan.

Barn som deltar i förskoleundervisning har rätt till en trygg och säker lärmiljö. Tryggheten och säkerheten ska beaktas i lärmiljöerna och i all verksamhet i förskolan. En verksamhetskultur som bygger på ömsesidig respekt och omsorg och lärmiljöer som lämpar sig för förskoleundervisningen skapar goda förutsättningar för att barnen ska känna sig trygga och säkra. Barnen ska individuellt och i grupp handledas till att ta ansvar för sitt eget beteende och för att ingen i gruppen blir mobbad eller diskriminerad eller orsakar fara för någon annan (se Hangö stads plan för att motverka mobbning). Vid anordnandet av undervisning ska dessutom beaktas föreskrifter om arbetarskydd, användning av personuppgifter, offentlighet och integritetsskydd samt föreskrifter om utredning av brottslig bakgrund hos personer som arbetar med barn. I förskoleundervisningen kan fostrande samtal och disciplinära åtgärder som nämns i lagen om grundläggande utbildning användas på ett för förskoleundervisningen anpassat sätt. Utbildningsanordnaren ansvarar för att upprätta den plan som krävs enligt lag, antingen separat eller som en del av den lokala läroplanen. Det egna och förskolteamets arbetssätt utvärderas läsårsvis genom gemensam reflektion över verksamheten i förskolan tillsammans med daghemsföreståndaren.

2.2 Synen på lärande

Grunderna för förskoleundervisningens läroplan har utarbetats utgående från en syn på lärande, enligt vilken barn tillägnar sig nya kunskaper och färdigheter genom växelverkan med andra barn, lärare, olika grupper och den närmaste omgivningen. Lärande är en helhetsbetonad process som inbegriper handlingar, känslor, sinnesförmågor, fysiska upplevelser och tankar. Det väsentliga i lärandet är att barnen själva är aktiva och litar på sina möjligheter som lärande individer. Också barnens vilja och tilltagande förmåga att samarbeta har betydelse för lärandet. I förskoleundervisningen lär sig barnen genom att leka, röra på sig, utforska, utföra olika uppgifter, uttrycka sig själv och genom skapande verksamhet. Positiva känsloupplevelser, glädje och nyskapande verksamhet främjar lärandet och uppmuntrar barnen att utveckla sin kompetens.

Utgångspunkten för lärandet är barnets tidigare erfarenheter och kunskaper. Det är viktigt att nya kunskaper och färdigheter har anknytning till barnens vardag och erfarenhetsvärld. Genom handledd verksamhet och lek i förskolan får barnen lära sig att samarbeta med andra och att ställa upp individuella och gemensamma mål. I verksamheten ska man lyssna på barnen, höra deras åsikter, diskutera med dem och vägleda dem att ta hänsyn till andra. På det viset upplever barnen att de är en del av gruppen och gemenskapen. Målet är att nya kunskaper och färdigheter väcker barnens lust att lära sig mera.

2.3 Mångsidig kompetens i förskoleundervisningen

Med mångsidig kompetens avses en helhet som består av kunskaper och färdigheter, värderingar, attityder och vilja. Kompetens innebär också förmåga att använda sina kunskaper och färdigheter på det sätt som situationen kräver. Utvecklingen av mångsidig kompetens börjar i den tidiga barndomen och fortgår hela livet. Den stärks successivt under lärtiden genom studier inom olika kunskaps och färdighetsområden, vardagliga aktiviteter och kommunikation. Behovet av mångsidig kompetens framhävs när den omgivande världen förändras. Att växa som människa, att studera och arbeta samt att fungera som samhällsmedborgare förutsätter både nu och i framtiden en bred kompetens som överskrider gränserna mellan olika kunskapsområden.

Uppdraget att utveckla mångsidig kompetens ska beaktas i all verksamhet i förskolan: vid utvecklandet av verksamhetskulturen och lärmiljöerna samt i det fostrande arbetet och i undervisningen. Uppdraget grundar sig på principen i statsrådets förordning om att se undervisningen som en helhet. Detta förutsätter målmedvetet arbete och utvärdering av hur målen uppnås samt samarbete mellan förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen.

Utvecklingen av mångsidig kompetens främjar barnens utveckling och lärande som individer och som medlemmar i sin grupp. De olika delområdena inom mångsidig kompetens stödjer barnens förmåga att rikta in sig på livslångt lärande och lägger grund för en hållbar livsstil. I förskoleundervisningen ska tyngdpunkten ligga på de sociala och kulturella dimensionerna av hållbar livsstil. Arbetssätten i förskolan, hur lärmiljöerna utformas och hur barnens lärande och välbefinnande stöds påverkar utvecklingen av mångsidig kompetens i högre grad än innehållet i undervisningen.

Förmåga att tänka och lära sig

Tänkandet och färdigheten att lära sig utvecklas genom kommunikation och skapar utveckling av övriga kompetenser och livslångt lärande. Mängden information, som hela tiden uppdateras, förutsätter förmåga att tillägna sig ny kunskap och att kunna styra sitt lärande. Strukturering av information och skapande av ny kunskap förutsätter kreativt och kritiskt tänkande. Förskoleundervisningens uppdrag är att uppmuntra och hjälpa barnen att utveckla sin förmåga att tänka och lära sig och att stärka barnens tro på sitt eget kunnande.

Utvecklingen av barnens minne och fantasi stöds med hjälp av till exempel ramsor, musik och drama. Lekar, spel och olika problemlösningar och forskningsuppgifter ger barnen upplevelser samt möjligheter att känna glädje över att inse och upptäcka nya saker. Mångsidig rörelse och perceptionsmotoriska övningar stödjer barnens lärande. Barnen ska uppmuntras att pröva och lära sig också krävande saker, att fråga och ifrågasätta. De ska uppmuntras att glädja sig när de lyckas och att uppmuntra andra och samtidigt att inte ge upp om de misslyckas. Verksamheten dokumenteras och man diskuterar och går igenom tillsammans med barnen hur man lyckats. Samtidigt ska barnen få hjälp med att bli medvetna om sina framsteg och sitt lärande.

Kulturell och kommunikativ kompetens

Att kunna kommunicera, uttrycka sig och förstå andra har stor betydelse för individens funktionsförmåga och välbefinnande i en mångkulturell värld. Förmågan att lyssna, känna igen och förstå olika synsätt kännetecknar god kommunikation och kulturella färdigheter. För att skapa positiva människorelationer och lösa problemsituationer på ett konstruktivt sätt förutsätts samarbetsförmåga. Förskoleundervisningen ska erbjuda barnen möjligheter att på ett tryggt sätt öva sin förmåga att kommunicera och uttrycka sig i kamratgruppen och med vuxna i närgemenskapen. Utvecklingen av barnens språkmedvetenhet ska stödjas och barnen ska uppmuntras att uttrycka sig på olika sätt.

Barnen ska uppmuntras att lära känna och umgås med andra människor. Fester, lekar och aktiviteter som förutsätter samarbete ger barnen möjlighet att öva sig att uppträda i olika situationer och med olika människor. Barnen ska bemötas med respekt och lära sig att vara vänliga och uppföra sig väl mot andra. Tillsammans med barnen ska man bekanta sig med närmiljön och dess kulturella mångfald. Barnen ska lära sig att uppskatta sina egna och andra familjers traditioner och vanor.

Vardagskompetens

Färdigheter i att kunna ta hand om sig själva, värna om sin hälsa och befrämja trygghet och använda teknik i vardagen är viktigt. Det handlar om individens välbefinnande och att tillägna sig en hållbar livsstil. Förskoleundervisningen ska stärka färdigheter som hör samman med barnens välbefinnande och uppmuntra dem att göra val enligt en

hållbar livsstil. Förskoleundervisningen ska också stödja barnen att förhålla sig positivt till framtiden.

I förskoleundervisningen ska barnen lära sig ta ansvar för sig själva och andra, för sina saker och den gemensamma miljön. Barnens vardagsrytm och betydelsen av måltider och vila ska tas upp i undervisningen och med vårdnadshavarna. Uppmärksamhet ska fästas vid mångsidig och tillräcklig fysisk aktivitet som en förutsättning för barnens lärande och välbefinnande. Tillsammans med barnen diskuteras vad som inverkar positivt respektive negativt på deras välbefinnande. Barnen ska få lära sig att röra sig tryggt i trafiken. De ska uppmuntras att be om och söka hjälp vid behov. Tillsammans med barnen prövar man på tekniska lösningar och ger dem övning i att använda apparater och utrustning på ett tryggt sätt.

Multilitteracitet

Med multilitteracitet avses förmågan att tolka och producera olika slag av meddelanden. Multilitteracitet hänger nära samman med tanke och kommunikationsfärdigheter och förmåga att söka, bearbeta, producera, presentera, bedöma och värdera information i olika miljöer och situationer. Informationen kan produceras och presenteras med hjälp av verbala, visuella, numeriska eller andra symbolsystem eller med kombinationer av dessa. Multilitteracitet omfattar olika former av läskunnighet, såsom grundläggande läsfärdighet, numerisk läskunnighet, bildkunskap och mediekunskap. Multilitteracitet har koppling till ett vidgat textbegrepp, enligt vilket texterna kan vara bland annat skriftliga, verbala, audiovisuella eller digitala. De olika områdena av multilitteracitet är grundläggande färdigheter ur individ-, samhälls- och arbetslivsperspektiv. Kompetens i multilitteracitet skapar grunden för övrigt lärande och övriga studier. Utvecklingen av multilitteracitet börjar redan i den tidiga barndomen och fortgår hela livet. Förskoleundervisningen ska i samarbete med vårdnadshavarna stödja utvecklingen av barnens multilitteracitet.

Barnen ska uppmuntras att undersöka, använda och producera olika slags texter eller uttrycksformer. På detta sätt övar sig barnen tillsammans att uttrycka sig och att leva sig in i de tankar och känslor som meddelanden väcker. Utvecklingen av barnens bildkunskap, skriv och läsfärdighet och numeriska läskunnighet ska stödjas. För att

småningom utveckla mångsidig läskunnighet behöver barnen en vuxen förebild, en rik textmiljö, kultur producerad av barn och kulturella tjänster avsedda för barn, såsom filmer, lekramsor och musik. Barnens delaktighet stärks i takt med att multilitteraciteten utvecklas.

Digital kompetens

Digital kompetens är en viktig medborgarfärdighet. Den behövs i barnens och familjernas vardag, för kommunikation mellan människor och för delaktighet i samhället. Digital kompetens är en del av den multilitteracitet, mediekunskap och studiefärdighet som behövs i studierna och i arbetslivet. Förskoleundervisningen ska jämsides med vårdnadshavarna främja barnens digitala kompetens.

Barnen ska i undervisningen få bekanta sig med olika informations och kommunikationsteknologiska verktyg, tjänster och spel. Barnens kommunikationsfärdigheter, färdighet att lära sig och deras begynnande skriv och läsfärdighet ska stödjas med hjälp av informations och kommunikationsteknik. Barnens kreativa tänkande och samarbetsförmåga utvecklas när de ges möjligheter att själva testa och producera.

Förmåga att delta och påverka

Aktiv och ansvarsfull delaktighet och påverkan lägger grunden för en demokratisk och hållbar framtid. Detta förutsätter att individen har förmåga och vilja att delta i den gemensamma verksamheten och litar på sina möjligheter att påverka. Barnen har rätt att bli hörda och att vara delaktiga i frågor som påverkar deras liv. I förskoleundervisningen ska man respektera dessa centrala demokratiska principer. Förskoleundervisningen ska stödja barnens förmåga att delta och påverka.

Verksamheten i förskolan ska planeras, genomföras och utvärderas i samverkan med barnen, förskoleundervisningens personal och vårdnadshavarna. När barnen är med och påverkar lär de sig samtidigt att uppfatta betydelsen av gemensamma regler, överenskommelser och förtroende. Att bemöta barnen med respekt, ta hänsyn till deras tankar och ge dem möjlighet att vara tillsammans med andra barn och vuxna stärker barnens förmåga att delta och påverka. Barnen ska uppmuntras att hjälpa

varandra och att vid behov be om hjälp. Det är viktigt att barnen upplever och vet att de som barn har rätt att få hjälp och skydd av vuxna.

3. Verksamhetskultur inom förskoleundervisningen

Utvecklandet av verksamhetskulturen styrs av förordningar om förskoleundervisningen och de värden, begrepp och mål för förskoleundervisningen som definieras i läroplanerna.

Utvecklandet av verksamhetskulturen förutsätter pedagogiskt ledarskap när det gäller förfaringssätt samt att personalen och barnen är delaktiga och förbinder sig till de gemensamma förfaringssätten. Utbildningsanordnaren och de personer som leder förskoleundervisningen bär ansvaret för utvecklandet. Verksamhetskulturen ska utvecklas bland annat genom att pröva mångsidiga arbetssätt, nya lösningar i lärmiljöerna och genom att utveckla yrkeskompetensen i samarbetsnätverk. Systematisk självvärdering och kontinuerlig utveckling ska vara en naturlig del av förskolans vardag.

Det är viktigt att barnens och vårdnadshavarnas erfarenheter och åsikter utnyttjas i utvecklingsarbetet. För att barnens lärande ska fortlöpa smidigt och barnets välbefinnande ska tryggas, är det nödvändigt att samarbeta med den övriga i småbarnspedagogiken, den grundläggande utbildningen samt sakkunniga inom stöd och elevvård.

Gemensam förskoleundervisning för alla

Utgångspunkten för utvecklandet av verksamhetskulturen är att förskoleundervisningen är gemensam för alla. Verksamhetskulturen inom förskoleundervisningen ska utvecklas och ordnas enligt inkluderande principer, och inklusionen anknyter på ett övergripande sätt till genomförandet av den pedagogiska verksamheten. En inkluderande verksamhetskultur främjar barnens delaktighet och lärandet och tillgodoser de olika behoven hos varje barn. Alla barn ska erbjudas lämpliga utmaningar i lärandet och få sådant stöd för sitt lärande och deltagande i förskoleundervisningen som de behöver. Barnen ska uppleva att man är intresserad av dem, respekterar dem och att deras åsikter och handlingar har betydelse.

Verksamhetskulturen ska stödja språklig och kulturell mångfald, öppen kommunikation samt utveckling av gemensamma arbetssätt. De språk och kulturer, religioner och åskådningar som finns representerade i barngruppen ska återspeglas i förskoleverksamheten. I en språkmedveten förskoleundervisning ska man stödja barns förmåga att kommunicera och fungera i kamratgruppen. De ska handledas att ta hänsyn till andra och att respektera andras integritet.

Glädje av lärande och insikt

Verksamhetskulturen inom förskoleundervisningen ska främja allas lärande. Förskolegemenskapen ska uppmuntra barnen att våga pröva, försöka och misslyckas och att se saker positivt.

Förskoleundervisningen ska planeras så att det finns utrymme för barnens lekar, initiativ och experiment. Barnen uppmuntras att uttrycka sig, att öva och lära sig olika färdigheter, kunskaper och arbetssätt i egen takt. Leken är viktig med tanke på bland annat barnets språkutveckling, när barnet ska lära sig nya färdigheter, hantera känslor och forma den kulturella identiteten. I förskoleundervisningen ska barnen ha möjlighet att leka på egna villkor och lära sig nya lekar och spel. Lekens olika former utnyttjas mångsidigt i undervisningen.

Barnet som delaktig aktör i sitt eget liv

Verksamhetskulturen ska stödja samarbete, gemensamt ansvar och delaktighet. Det är personalens uppgift att se till att alla barn får uttrycka sina åsikter och tankar och att barnens idéer och initiativ beaktas i verksamheten. Barnen ska få erfarenheter av att fatta beslut som rör förskolegruppen. Barnens beslut och aktivitet utvärderas gemensamt och barnen får samtidigt så småningom lära sig att ta gemensamt ansvar. Detta ger barnen erfarenhet av att vara delaktiga och aktiva.

Välbefinnande och en trygg vardag

Verksamhetskulturen ska stödja öppen kommunikation mellan barnen sinsemellan, mellan barnen och personalen och mellan de vuxna. Ömsesidig respekt, omsorg och omtanke om andra och miljön ska återspeglas i verksamheten. Barnen ska uppmuntras

och handledas att identifiera, uttrycka och reglera olika slags känslor och att ta hänsyn till andra i olika konfliktsituationer.

I förskoleundervisningen ska man värna om hela gemenskapens fysiska, psykiska och sociala trygghet. Barnet ska skyddas från våld, mobbning och andra former av trakasserier. Barnet har rätt att få tröst då barnet behöver det. Personalen ska känna igen mobbning, ingripa och förebygga mobbning, både medvetet och systematiskt som en del av utvecklingen av verksamhetskulturen. Avgörande för att förebygga mobbning är att stödja barnens kamratrelationer och hela gemenskapens välbefinnande. Personalen har en central roll när det gäller att stödja barnen i att träna och utveckla sociala och emotionella färdigheter. Personalen ska tillsammans med barnen lära sig att lägga märke till och reda ut konflikter på ett konstruktivt sätt. Det är viktigt med närvaro och handledning av en vuxen. I fall av trakasserier, mobbning eller våld ska personalen diskutera med barnens vårdnadshavare och söka lösningar tillsammans.

Hälsosamma levnadsvanor ska uppmärksammas i förskoleundervisningen. Man ska röra på sig mångsidigt tillsammans både inomhus och utomhus. Förskoledagen ska också innehålla möjlighet till lugn och ro.

3.1 Lärmiljöer i förskoleundervisningen

Verksamhetskulturen formas av yrkeskunnig personal och av de lokaler, redskap och material som finns att tillgå samt stadens unika natur. Personalen inom förskoleundervisningen reflekterar över sina arbetssätt och håller regelbundna diskussioner.

Med lärmiljöer i förskoleundervisningen avses de lokaler, platser, redskap, grupper och förfaringssätt som stödjer barnens utveckling, lärande och kommunikation. Lärmiljöerna ska bilda mångsidiga och flexibla pedagogiska helheter. De ska ge möjligheter till lek, kreativa lösningar och mångsidig analys av olika företeelser med hjälp av aktiverande arbetssätt som motiverar barnen.

Lärmiljöerna ska utvecklas utgående från den värdegrund, syn på lärande och de mål för utvecklandet av verksamhetskulturen som fastställs i föreliggande grunder. Lärmiljöerna ska vara trygga och hälsosamma. De ska också ge barnen möjlighet att leka och arbeta i en lugn och

avslappnad atmosfär. Lärmiljöerna ska utformas så att de är ergonomiskt, ekologiskt och estetiskt ändamålsenliga.

Lärmiljöerna ska utvecklas så att de främjar kommunikation och gemensamt kunskapsskapande. Gemensamt överenskomna regler och tillvägagångssätt skapar en trygg pedagogisk miljö där man respekterar varandra. Mångsidiga lärmiljöer stödjer barnens aktivitet och sunda självkänsla, utvecklingen av sociala färdigheter och förmågan att lära sig samt ökar jämlikheten. Barnen ska vara med och utforma lärmiljöerna. Deras idéer och alster ska synas i lärmiljöerna. Det stödjer barnens delaktighet och ger dem en känsla av att lyckas och stärker samspelet med kamratgruppen i enlighet med inkluderande principer. Också informations och kommunikationsteknik ska användas och tillämpas på ett ändamålsenligt sätt i förskoleundervisningen. De möjligheter som erbjuds av olika samarbetspartner, såsom biblioteks, kultur och idrottsväsendet, ska också utnyttjas. Lärmiljöerna och metoderna i förskolan utvärderas regelbundet.

3.2 Samarbete inom förskoleundervisningen

Ett respektfullt bemötande prioriteras i samarbete med vårdnadshavarna. Samarbetet förutsätter initiativförmåga av personalen inom förskoleundervisningen och en personlig kommunikation med vårdnadshavarna. Samarbetet ska säkerställa kvaliteten på förskoleundervisningen och stärka barnens och vårdnadshavarnas delaktighet. Samarbetet ska vara systematiskt. Samarbetet ska utvecklas och utvärderas tillsammans under ledning av utbildningsanordnaren.

En förutsättning för undervisning av hög kvalitet är kännedom om målen och förfaringssätten under de olika etapperna av lärtigen. Genom att utarbeta och utveckla läroplanerna i samarbete mellan personalen i förskoleundervisningen, den övriga småbarnspedagogik och den grundläggande utbildningen främjas kvaliteten. Det är viktigt att personalen inom småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och nybörjarundervisningen har möjlighet att bekanta sig med varandras verksamhet och lärmiljöer också i praktiken. För att stödja barnens lärande och deltagande i förskoleundervisning ska undervisnings och stödmetoderna vara enhetliga.

Personalen inom förskoleundervisningen ska samarbeta med personalen inom välfärdsområdets social och hälsovårdstjänster för att stödja barnens välbefinnande, växande och lärande. Stödet för lärande och deltagande i förskoleundervisning samt praxis inom förskolans elevvård ska utvärderas

och utvecklas genom sektorsövergripande samarbete. Genom samarbete mellan aktörer i närmiljön främjas mångsidigheten av lärmiljöerna. Detta öppnar samhällets lärmiljöer för barnet.

Vårdnadshavarnas erfarenheter gällande sitt barns tidigare uppväxtmiljöer, utveckling, lärande och intressen ska beaktas i förskoleundervisningen. Läraren ska diskutera med vårdnadshavarna om familjens och förskolans värden, fostringsmetoder och mål. Barnens och vårdnadshavarnas synpunkter ska beaktas i undervisningen och vid uppgörandet av den plan som eventuellt utarbetas skilt för varje barns lärande. Vårdnadshavarna ska ges tillfällen att bekanta sig med och delta i sitt barns förskoledag.

Personalen inom förskoleundervisningen ska diskutera med vårdnadshavarna om hur barnens utveckling och lärande framskrider. Särskilt viktigt är samarbetet med vårdnadshavarna när ett barn behöver stöd för sitt lärande och deltagande i förskoleundervisning. Vårdnadshavarna ska få information om hur transporter, elevvård och övriga tjänster inom småbarnspedagogiken som barnet utöver förskoleundervisningen har möjlighet till, ordnas under förskoleundervisningen. Respons från vårdnadshavarna och barnen ska tas i beaktande då undervisningen, olika former av stöd och verksamhetskulturen utvecklas.

3.3 Samarbete vid övergångarna

Övergången från hemmet eller småbarnspedagogiken till förskolan och från förskolan till skolan är viktiga skeden i barnets liv. En smidig övergång främjar barnens känsla av trygghet och välbefinnande. Förfaringssätten vid stadieövergångarna ska vara planmässiga. En förutsättning för undervisning av hög kvalitet är kännedom om målen och förfaringssätten under de olika etapperna av lärtigen. Ansvar är hos den givande parten. Utbildningsanordnaren ska skapa sådana samarbets- och informationsrutiner att barnens övergång från hemmet eller den tidigare småbarnspedagogiken till förskoleundervisningen och vidare till den grundläggande utbildningen sker så smidigt som möjligt och stödjer barnens utveckling, lärande och välbefinnande. Information som är nödvändig för att ordna undervisningen, stödet för lärande och deltagande i förskoleundervisningen samt elevvården överförs när barnet övergår från ett verksamhetsställe till ett annat eller från ett utbildningsstadium till följande. Överföringen av information ska följa gällande lagar. Vid övergångarna och i synnerhet vid beslut om att inleda förskoleundervisningen eller den grundläggande utbildningen vid en avvikande tidpunkt ska man utnyttja den sakkunskap som tidigare och framtida lärare har om barnets utveckling och lärande. När ett barn börjar i förskolan och skolan ska man diskutera med barnet och vårdnadshavaren om mål, uppdrag och

förfaringssätt. Målet är att barnen och vårdnadshavarna bekantar sig med lärmiljöerna, verksamheten och personalen i förskole- och nybörjarundervisningen innan undervisningen inleds.

4. Principer för förskoleundervisningen

Förskoleundervisningen baserar sig på helhetsundervisning där barnens tidigare erfarenheter och intressen tas i beaktande. Det är viktigt att läraren uppmuntrar barnen att pröva och använda olika arbetssätt i grupper, parvis och självständigt. Detta sker via leken, barnens delaktighet och genom att stöda barnens intressen och idéer.

Barnen ska få delta i planeringen av verksamheten och valet av arbetssätt och utföra olika slag av arbetsuppgifter. Det främjar barnens delaktighet i vardagen och stödjer utvecklingen av barnens förmåga att ta initiativ och ansvar. Lärandet främjas av att barnen är med och funderar över arbetets målsättningar och att de vet vad som förväntas av dem. De gjorda valen och slutresultaten utvärderas tillsammans.

När barnen leker lär de sig och gestaltar världen. Därför är lek i olika former central i förskoleundervisningen. Upplevelsebaserade och aktiverande arbetssätt ger barnen upplevelser och stärker deras motivation att lära sig. Målet är att barnen använder alla sina sinnen, rör på sig, utvecklar sitt minne och sin fantasi och njuter av att komma till insikt. Som stöd för lärandet och för att stödja utvecklandet av gemensamma arbetssätt används olika slags spel. Vid gemensamt arbete ska barnen uppmuntras att fråga, undra, utforska, dra slutsatser och lösa problem samt att arbeta målinriktat mot det gemensamma målet. Barnen ska också ges möjligheter att experimentera och arbeta självständigt.

I förskoleundervisningen har utvärderingen två syften: den används som hjälp för att planera och utveckla undervisningen och för att stödja varje barns utveckling, lärande och välbefinnande. Utvärderingen är en helhet bestående av observation, dokumentation, utvärdering och respons, som utöver lärarna även den övriga personalen inom förskoleundervisningen samt barnet och barnets vårdnadshavare ska delta i. Läraren ska följa upp varje barns utveckling och lärande under förskoleåret genom att följa upp barnets arbete, beteende och hur lärandet framskrider inom olika kunskaps och färdighetsområden. Uppföljningen ska basera sig på kontinuerlig observation och mångsidig dokumentation. Barnens alster och egna erfarenheter ska utgöra en del av dokumentationen och utvärderingen. Också vårdnadshavarnas iakttagelser av sitt barns lärande och

välbefinnande är viktiga. Läraren ska utgående från uppföljningsinformationen och utvärderingen, anpassa undervisningen och lärmiljöerna.

När barnet börjar i första klass är det viktigt att läraren har tillgång till nödvändiga uppgifter om varje barns arbete, utveckling och lärande i förskolan. Det förutsätter samarbete mellan förskolan, skolpersonalen, vårdnadshavarna och barnen. Utbildningsanordnaren har rätt att trots sekretessbestämmelserna få och lämna sådana uppgifter som är nödvändiga med tanke på barnets undervisning. Utbildningsanordnaren ansvarar för att informationen om barnets lärtig överförs. När läsåret avslutas ska barnen ges ett intyg över deltagande i förskoleundervisningen.

4.1 Gemensamma mål för undervisningen och lärområden

Undervisningen i förskolan ska vara helhetskapande och bestå av lärområden av olika omfattning som genomförs på olika sätt. Lärområdena ska genomföras utgående från barnens intressen och de gemensamma mål för undervisningen som beskrivs i detta kapitel. De gemensamma målen baserar sig på mål inom olika kunskaps och färdighetsområden som är väsentliga i förskolan och på målen för mångsidig kompetens. De gemensamma målen är mål som ska styra lärarens arbete. Målet för undervisning som genomförs som lärområden är att stödja barnets utveckling och välbefinnande samt att erbjuda dem en mångsidig grund för sin kompetensutveckling. Leken och andra för barn naturliga sätt att arbeta och lära sig ska ligga som grund för lärande och all verksamhet. Hur lång tid som används för varje lärområde och hur de genomförs varierar beroende på ämnesområdet, situationen och på hur barnens lärande framskrider. Barnen ska under lärarens ledning delta i planeringen av lärområdena och i utvärderingen av genomförandet. Det är viktigt att alla barn har möjlighet att lära sig och få arbeta i egen takt och utveckla sina färdigheter i mångsidiga lärmiljöer i växelverkan med andra barn, läraren och den övriga personalen. Syftet med lärområdena är att erbjuda barnen nya och inspirerande lärupplevelser och möjligheter att arbeta med uppgifter som innehåller lämpliga utmaningar i lärandet. Undervisningen och undervisningsarrangemangen som stöder förutsättningarna för lärande ska planeras och genomföras enligt gruppens behov. Barnen ska ges stöd på ett förebyggande och systematiskt sätt.

Förskoleundervisningen består av olika inlärningshelheter; **mina många uttrycksformer, språkens rika värld, jag och vår gemenskap, jag utforskar min omgivning samt jag växer och utvecklas.**

Mångsidiga lärmiljöer och arbetssätt

Källa: Grunderna för förskoleundervisningens läroplan 2014.

Mina många uttrycksformer

Barnens lärande, sociala färdigheter och positiva självbild stärks när de lär sig att strukturera omvärlden. Den förmågan utvecklas när barnen får utforska, tolka och öva att uttrycka sig och världen på olika sätt. Det stödjer också utvecklingen av deras koncentration och självregleringsförmåga. Förskoleundervisningens uppdrag är att utveckla barnens uttrycksförmåga genom träning av grundläggande färdigheter i att uttrycka sig genom **musik, bildkonst, slöjd samt verbalt och kroppsligt**. När barnen får bekanta sig med olika kultur och uttrycksformer stärks deras förmåga att delta och påverka. Användningen av olika uttrycksformer i förskolans vardag och fest ger möjligheter att lyfta fram den kulturella mångfalden och glädjas över den.

Språkens rika värld

Språket är för barnen både ett föremål och ett verktyg för lärandet. I förskoleåldern blir språket allt mera ett verktyg för tänkande, uttryck och kommunikation, som barnen använder för att strukturera sin vardag och forma sin världsbild. Förskoleundervisningens uppdrag är att stödja utvecklingen av barnens **språkliga färdigheter** från en allmän uppfattning om språkets betydelse mot en mera detaljerad förståelse av språkets strukturer och form. Det centrala är att väcka barnens intresse och nyfikenhet för talat språk och för att läsa och skriva. Att tolka och producera olika slags texter muntligt och med hjälp av olika kommunikationsmedel är en del av den multilitteracitet och den mångsidiga kompetens i informations och kommunikationsteknik som småningom utvecklas. Barnens språkliga och kulturella mångfald ska uppmärksammas och respekteras och dess kontinuitet stödjars i förskoleundervisningen. Att ge akt på olika språk stödjer språkmedvetenheten och utvecklingen av mångsidig kompetens med avseende på kulturella färdigheter och kommunikationsförmåga.

Jag och vår gemenskap

När barnen växer blir deras uppfattning om världen större. Utöver det egna hemmets traditioner, regler, värderingar och synsätt möter barnen också andra sätt att tänka och handla. Lärområdet ska behandlas ur ett historiskt och samhälleligt perspektiv samt ur ett etiskt och livsåskådningsmässigt perspektiv. Genom att fundera över närmiljöns historia och aktuella frågor riktas barnens intresse mot samhällsfrågor. Att reflektera över **etiska val i vardagen**, utveckla sina **emotionella färdigheter** och att träna **konstruktivt beteende** stärker barnens **sociala färdigheter**. Att bekanta sig med **seder och bruk, religioner och andra åskådningar** i närmiljön i kombination med andra övergripande mål stödjer utvecklingen av barnens kulturella och sociala färdigheter samt mångsidig kompetens med avseende på tänkande och lärande. Förskolan ska samarbeta med vårdnadshavarna och vara lyhörd för varje familjs bakgrund, synsätt och värderingar.

Jag utforskar min omgivning

Barnens omvärld – den närbelägna naturen och den byggda miljön samt de övriga lärmiljöerna i förskolan – erbjuder gott om material för barnens lärande. När det gäller träning av barnens **matematiska färdigheter** och **teknologi** och **miljöfostran** är det särskilt viktigt att undervisningen knyts till barnens erfarenhetsvärld och omvärld. Att strukturera och beskriva sina iakttagelser, upplevelser och kunskaper som gäller omvärlden hjälper barnen att utvecklas som tänkande och lärande individer. Utvecklingen av förmågan att benämna saker och att förstå och använda olika begrepp främjar barnens multilitteracitet. Förskoleundervisningens uppdrag är att stödja utvecklingen av barnens matematiska tänkande och intresse för matematik. Den ska också stärka barnens naturkännedom och förhållande till naturen och göra dem bekanta med vardagsteknik. I förskolan bekantar sig barnen med undersökande lärande genom att iaktta och utforska omgivningen och genom att experimentera och dra slutsatser.

Jag växer och utvecklas

Förmåga att ta hand om sig själv och hantera vardagen ingår i den mångsidiga kompetens som är målet för förskoleundervisningen. Barnen behöver erfarenheter, information och reflektion för att småningom utveckla uppskattning för och färdigheter inom detta område. I förskoleundervisningen närmar man sig lärområdet ur **motions-, kost-, konsument-, hälso- och säkerhetsperspektiv**. Förskoleundervisningens uppdrag är att lägga grunden för en livsstil som värnar om hälsa, välbefinnande och fysisk aktivitet samt att utveckla barnens hälso- och säkerhetskompetens. Vidare ska förskoleundervisningen främja kost-, konsumtions- och hygienvanor som hör samman med en hållbar livsstil.

4.2 Språk och kultur

Barnens varierande språkliga och kulturella bakgrund och färdigheter ska beaktas i förskoleundervisningen. Förskoleundervisningens mål är att stödja utvecklingen av varje barns språkliga och kulturella identiteter och lära barnen att respektera olika språk och kulturer. Ett särskilt mål är att stödja språkfärdigheterna hos två och flerspråkiga barn.

Utvecklingen av barnens språkliga medvetenhet främjas av språklekar och ramsor och genom att barnen får bekanta sig med talat och skrivet språk på ett mångsidigt sätt. I Hangö stöder vi tvåspråkigheten med språkduschtandem. Språkduschtandem bygger på språkövergripande samarbete mellan svensk- och finskspråkiga daghem och daghemsgrupper. Målet med språkduschtandem är att alla barn kan delta och gynnas av en jämställd grund för samarbetet samt att väcka barnens intresse och skapa en positiv attityd till språket. De tvåspråkiga barnen får en ypperlig möjlighet att utveckla sina båda språk. Det är viktigt att personalen inom förskoleundervisningen väcker barns intresse och nyfikenhet för att bekanta sig med det andra inhemska språket.

Utvecklingen av barnens kunskaper i svenska och finska ska stödjas mångsidigt i förskoleundervisningen. Undervisningen ska ge barnen möjligheter att öva sig att lyssna och tala i olika situationer. De ska uppmuntras att berätta och diskutera, att leva sig in i, förstå och minnas det de hör. Gemensamma diskussioner utvecklar barnens förmåga att fråga, dra slutsatser och bedöma det de hör. Tillsammans med läraren funderar barnen över ords betydelse och leker med ord. Barnen ska inspireras att skapa berättelser och ges möjlighet att öva sig genom till exempel drama, egna berättelser och sagor, även digitala. Barnen ska få lyssna till olika texter och diskutera dem tillsammans. Det hjälper dem att förstå viktigheten av att läsa.

5. Stöd för lärande och deltagande i förskoleundervisning

Förskoleundervisning av hög kvalitet lägger grunden för barnets utveckling, lärande och välbefinnande. Svårigheter i anknytning till lärande eller deltagande i förskoleundervisning ska förebyggas till exempel med hjälp av mångsidiga arbetssätt och pedagogiska metoder, flexibel gruppindelning samt samarbete mellan lärarna och med den övriga personalen. Undervisningen ska ta hänsyn till både gruppens och det enskilda barnets behov.

Ett barn som har svårigheter att delta i undervisningen har rätt att få gruppsspecifika stödformer och barnspecifika stödåtgärder till stöd för sitt lärande och deltagande i förskoleundervisningen. Gruppsspecifika stödformer och barnspecifika stödåtgärder ska ordnas i enlighet med inkluderande principer. Gruppsspecifika stödformer som inleds tillräckligt tidigt stöder barnens lärande och deltagande i förskoleundervisningen. Om de gruppsspecifika stödformerna inte är tillräckliga ska barnspecifika stödåtgärder planeras, ordnas och beslutas om i enlighet med barnets bästa och utan dröjsmål. När barnets bästa utreds ska barnets åsikter beaktas i alla frågor som gäller barnet. Barnets åsikter ska beaktas med hänsyn till barnets ålder och utveckling.

Målet med undervisningsarrangemang som stöder förutsättningarna för lärande, gruppsspecifika stödformer och barnspecifika stödåtgärder är att säkerställa att alla barn har möjlighet att lära sig och fungera i en grupp i enlighet med målen för förskoleundervisningen. I förskoleundervisningen ska man se till att alla barn får uppleva att de lyckas i lärandet och som medlem i gruppen. På det sättet stöder man barnens positiva uppfattning om sig själva. Mångsidig respons och information om lärandet ska systematiskt användas för att uppmuntra och handleda barnen. På det viset synliggörs lärandet för barnen och hur lärandet framskrider. Stödet för lärande och deltagande i förskoleundervisning innebär dels lösningar som berör hela gruppen och lärmiljöerna, dels lösningar som tillgodoser barnens individuella behov.

Barnet har rätt till barnspecifika stödåtgärder om barnet trots undervisningsarrangemang som stöder förutsättningarna för lärande och gruppsspecifika stödformer har svårt att lära sig och delta i förskoleundervisningen. Stöd för lärande och deltagande i förskoleundervisning som ges i en förskolegrupp bildar en helhet med elevvården. Tillsammans främjar de förutom lärande och deltagande även barnens delaktighet och engagemang i gruppen. Med hjälp av elevvården ska man främja och upprätthålla barnens lärande, psykiska och fysiska hälsa samt sociala välbefinnande.

Elevvården genomförs i första hand som gemensam elevvård och den är en central form av stöd för deltagande i förskoleundervisningen. Med den gemensamma elevvården påverkar man i första hand hela gemenskapens verksamhetskultur. Det är viktigt att bygga upp en gemenskapsfrämjande verksamhetskultur för att barnens olika behov ska kunna tillgodoses på ett effektivt sätt.

För barnet är det viktigt att stödet ges kontinuerligt och konsekvent under tiden i småbarnspedagogiken och förskoleundervisningen samt när barnet övergår till den grundläggande utbildningen. Behovet av stöd har ofta upptäckts redan innan barnet inleder förskoleundervisningen. När barnet övergår från småbarnspedagogiken till förskoleundervisningen och från förskoleundervisningen till den grundläggande utbildningen ska nödvändiga uppgifter som gäller ordnandet av undervisningen överföras trots skyldigheten att iaktta sekretess.

5.1 Undervisningsarrangemang som stöder förutsättningarna för lärande

Undervisningsarrangemang som stöder förutsättningarna för lärande utgör en central del av verksamhetskulturen och ger förutsättningar för alla barns delaktighet, lärande och deltagande i förskoleundervisningen. Kompetensen hos lärarna och den övriga personalen, det yrkesövergripande samarbetet samt att utveckla och leda dessa utgör grunden för undervisningsarrangemangen som stöder helheten.

5.1.1 Gruppspecifika stödformer

Gruppspecifika stödformer ska ges som ett tillägg till undervisningsarrangemangen som stöder förutsättningarna för lärande. Syftet är att förebygga uppkomsten av större stödbehov genom att i gruppen tillämpa sådana undervisningsarrangemang och stödformer som gynnar flera barn. På detta sätt främjar man alla barns lika rätt till lärande och ser till att arrangemangen för att ordna undervisningen är lämpliga för barnen och att arrangemangen baserar sig på behoven av stöd för lärandet.

GRUPPSPECIFIKA STÖDFORMER

Gruppsspecifika stödformer

Källa: Grunderna för förskoleundervisningens läroplan 2014.

GRUPPSPECIFIKA STÖDFORMER

Gruppspecifika stödformer

Källa: Grunderna för förskoleundervisningens läroplan 2014.

5.1.2 Barnspecifika stödformer

Ett barn har rätt att få barnspecifika stödåtgärder utan dröjsmål om de gruppsspecifika stödformerna är otillräckliga. Barnspecifika stödåtgärder ska ges utgående från det individuella behovet och regelbundet. Ett barn kan få flera barnspecifika stödåtgärder enligt sina stödbehov. I samband med

barnspecifika stödåtgärder har barnet också rätt att få gruppsspecifika stödformer. Barnspecifika stödåtgärder ska ordnas på basis av en bedömning av behovet av stöd och ett beslut om stöd med hänsyn till barnets bästa och i första hand på barnets eget verksamhetsställe för förskoleundervisning.

BARNSPECIFIKA STÖDÅTGÄRDER

Barnspecifika stödåtgärder

Källa: Grunderna för förskoleundervisningens läroplan 2014.

BARNSPECIFIKA STÖDÅTGÄRDER

Barnspecifika stödåtgärder

Källa: Grunderna för förskoleundervisningens läroplan 2014.

Lärarna och den övriga personalen i förskolegruppen ska samarbeta när de barnspecifika stödåtgärderna genomförs, och åtgärderna kan kräva att en speciallärare konsulteras. När stödåtgärderna planeras kan man också konsultera andra sakkunniga än specialläraren vid verksamhetsstället för förskoleundervisning. Beslut om detta fattas i enlighet med utbildningsanordnarens anvisningar. Vid behov ska man samarbeta sektorsövergripande i samband med planeringen och genomförandet av barnspecifika stödåtgärder. Detta är ändå inte en förutsättning för att stödåtgärderna ska kunna genomföras. Personalen inom förskoleundervisningen ska samarbeta sektorsövergripande i synnerhet när de barnspecifika stödåtgärderna inte stöder barnet och barnets situation som helhet eller när den svåra situationen utgör en risk för barnets fysiska eller psykiska hälsa eller sociala välbefinnande. Barnspecifika stödåtgärder som förskoleundervisningens personal genomför ska alltid fokusera på att stödja barnets lärande och deltagande i förskoleundervisning och ersätter inte social och hälsovårdstjänster.

När man granskar helheten av stöd ska man alltid för varje enskilt barn bedöma vilka lösningar som bäst tillgodoser barnets bästa. Barnets egna åsikter ska utredas och beaktas på det sätt som barnets ålder och utveckling förutsätter. Barnets vårdnadshavare eller en annan laglig företrädare ska ges möjlighet att delta i bedömningen av barnets behov av stödåtgärder.

Utgående från en bedömning av behovet av barnspecifikt stöd ska en plan för genomförande av stöd utarbetas. **Planen utarbetas av läraren inom förskoleundervisningen.** Vid behov deltar specialläraren i utarbetandet av planen för genomförande av stödet. Planen ska utarbetas i samarbete med vårdnadshavaren och barnet. Planen kan dock utarbetas utan vårdnadshavarens bidrag, om vårdnadshavaren väljer att inte medverka.

BEDÖMNING AV BEHOVET AV BARNSPECIFIKT STÖD

Bedömning av behovet av barnspecifikt stöd

Källa: Grunderna för förskoleundervisningens läroplan 2014.

Av planen ska det framgå:

- vilka barnspecifika stödåtgärder barnet behöver utgående från bedömningen av behovet av barnspecifikt stöd
- motiveringar för varför barnspecifika stödåtgärder behövs eller inte behövs
- eventuella andra uppgifter och utredningar som man använt sig av i bedömningen av behovet av stöd
- hur de barnspecifika stödåtgärderna ska genomföras
- hur genomförandet av de barnspecifika stödåtgärderna och deras effekter ska följas upp

När man planerar och genomför stödåtgärder ska man beakta **pedagogiska och strukturella arrangemang** som stöder lärandet och deltagandet i förskoleundervisningen i gruppen. När genomförandet av stödåtgärderna planeras och utvärderas ska barnets tankar och åsikter beaktas.

Pedagogiska arrangemang inbegriper dagliga aktiviteter och andra regelbundet återkommande aktiviteter samt att skapa en tydlig och förutsägbar dagsrytm för barnet. Sensitiva och tillgängliga sätt att samverka och kommunicera är en del av de pedagogiska lösningar som stöder förutsättningarna för lärande. Dessa kan vara kommunikationsmetoder som stöder och ersätter tal, såsom tecken, bilder eller olika tekniska lösningar.

För att barnets behov ska bli tillgodosedda är det nödvändigt att personalen använder gemensamma och konsekventa pedagogiska arbetssätt och metoder samt olika former av

Strukturella arrangemang möjliggör att man enligt behov genomför pedagogiska arrangemang i gruppen. Till strukturella arrangemang hör arrangemang som främjar lokalernas tillgänglighet och som genomförs med hänsyn till behoven i barngruppen. Till strukturella arrangemang hör också att minska antalet barn i gruppen samt lösningar som gäller personalens dimensionering och/eller struktur så att målen för förskoleundervisningen kan uppnås i gruppen

Utbildningsanordnaren ska fatta ett skriftligt förvaltningsbeslut om de barnspecifika stödåtgärderna som barnet ska ges. Beslutet ska fattas utan dröjsmål när behovet av barnspecifika stödåtgärder har bedömts och en plan för genomförande av stödåtgärderna har utarbetats. I förfarandet i samband med förvaltningsbeslutet ska förvaltningslagen iakttas. Innan förvaltningsbeslutet fattas ska utbildningsanordnaren höra barnet och dess vårdnadshavare eller lagliga företrädare i enlighet med förvaltningslagen. Hörandet kan genomföras antingen skriftligt eller muntligt.

Utbildningsanordnaren kan fatta ett positivt eller negativt beslut. Beslutet ska motiveras i enlighet med förvaltningslagen. I motiveringen ska det anges vilka omständigheter och eventuella andra utredningar i anknytning till bedömningen av stödbehovet och planen som har inverkat på avgörandet och vilka bestämmelser som har tillämpats. Ett negativt förvaltningsbeslut om stöd ska fattas om vårdnadshavaren kräver det trots att man i bedömningen kommit fram till att barnet inte behöver barnspecifikt stöd.

I förvaltningsbeslutet ska de barnspecifika stödåtgärderna fastställas utgående från den bedömning av barnets stödbehov och den plan som utarbetats för genomförande av stödet. I beslutet bestäms enligt barnets behov av stöd om följande:

- regelbunden undervisning som ges av en speciallärare delvis i smågrupp och i samband med annan undervisning
- undervisning som ges av en speciallärare på heltid i smågrupp
- tolkningstjänster
- assistenttjänster
- hjälpmedel

Beslutet innehåller endast sådana barnspecifika stödåtgärder som nämns i lagen om grundläggande utbildning och som genomförandet av barnspecifikt stöd kräver. I beslutet beskrivs inte planen för genomförande av barnspecifika stödåtgärder.

5.2 Samarbete i samband med stöd för lärande och deltagande i förskoleundervisning

När ett barn behöver stöd för sitt lärande och deltagande i förskoleundervisning ökar betydelsen av samarbete med vårdnadshavaren. **Personalen inom förskoleundervisningen ska känna till de lagar och bestämmelser som gäller samarbetet med vårdnadshavaren i anslutning till barnets stöd.** Alla vårdnadshavare ska informeras om undervisningsarrangemangen som stöder förutsättningarna för lärande och om barnets rätt till gruppsspecifika stödformer och vid behov till barnspecifika stödåtgärder. Barnet deltar i samarbetet på ett ändamålsenligt sätt och på ett sätt som är lämpligt med tanke på barnets ålder och utveckling. Barnet ska höras och barnets åsikter ska beaktas.

Det är viktigt att personalen inom förskoleundervisningen kontakter vårdnadshavaren när det framgår att barnet har svårigheter med lärandet och deltagandet i förskoleundervisningen eller när barnets välbefinnande är i fara. Vårdnadshavaren ska ges tillräcklig information till exempel om hur barnets ärenden behandlas, hur uppgifter fås och lämnas ut samt om sekretessrelaterade frågor.

Målet är att handla i samförstånd med barnet och vårdnadshavaren. Vårdnadshavarna ska informeras om att varken de eller barnet kan vägra att ta emot stöd för lärande och deltagande i förskoleundervisning och att deras samtycke inte behövs för att bedöma behovet av stöd eller för att planera stödet.

5.3 Yrkes- och sektorsövergripande samarbete

Inom förskoleundervisningen samarbetar man både yrkesövergripande och sektorsövergripande. Det yrkesövergripande samarbetet är ett samarbete mellan de olika yrkesgrupperna inom förskoleundervisningen som förenar deras kunskaper och färdigheter. Yrkesövergripande samarbete är centralt när man planerar och genomför undervisningsarrangemang som stöder förutsättningarna för lärande samt gruppsspecifika stödformer och barnspecifika stödåtgärder som är lämpliga för barnet.

Med sektorsövergripande samarbete avses verksamhet och samarbete som förenar yrkespersoner inom olika förvaltningsområden och som överskrider deras gränser. I första hand samarbetar man med elevvårdstjänsternas personal (inklusive barnrådgivning). Andra centrala samarbetsparter är andra social och hälsovårdstjänster såsom terapitjänster, fostrings och familjerådgivningen samt barnskyddet. Personalen inom förskoleundervisningen ska samarbeta sektorsövergripande på ett systematiskt sätt om barnet till exempel på grund av sitt hälsotillstånd, sina sociala förhållanden eller av någon annan orsak befinner sig i en livssituation som påverkar lärandet eller deltagandet i förskoleundervisningen. Det sektorsövergripande samarbetet ska utgå från barnets bästa. Sektorsövergripande samarbete ska i första hand genomföras med vårdnadshavarens samtycke. Vid samarbete ska man iaktta bestämmelser om sekretess och informationsöverföring.

Barnet kan under sin tid i förskoleundervisningen behöva arrangemang i samband med en kronisk sjukdom, läkemedelsbehandling och/eller diet. Samarbete med sakkunniga inom till exempel hälsovården när det gäller handledning och konsultation för personalen inom förskoleundervisningen.

På verksamhetsstället för förskoleundervisning samarbetar man vid behov sektorsövergripande i samband med sådan medicinsk rehabilitering som utförs och sjukvården ordnar och genomför i samband med användning av hjälpmedel. Personalen inom förskoleundervisningen ansvarar inte för genomförandet av rehabiliteringen, men samarbetar i enlighet med behovet med de sakkunniga för barnets rehabilitering. I samarbetet ska man tydligt komma överens om ansvar och principer för

hur barnets rehabilitering samordnas med ordnandet av förskoleundervisningen. Arrangemangen för rehabilitering ska alltid beakta barnets bästa.

5.4 Avvikande ordnande av förskoleundervisning på grund av barnets stödbehov eller hälsotillstånd

Om barnet på grund av funktionsnedsättning eller sjukdom uppenbart inte på nio år kan nå de mål som ställts för den grundläggande utbildningen i lagen om grundläggande utbildning, blir barnet läropliktigt ett år tidigare. Läroplikten upphör när den läropliktige fyller 18 år eller när den läropliktige före det med godkänt resultat har avlagt en examen på andra stadiet. Hur länge barnet ska delta i förskoleundervisningen och när barnet ska inleda den grundläggande utbildningen ska planeras utgående från barnets framsteg, behov av stöd och situation som helhet.

5.4.1 Tidigarelagd läroplikt

Syftet med tidigarelagd läroplikt är att stärka barnets inlärningsfärdigheter så att barnet har möjlighet att lära sig och utvecklas till sin fulla potential. Förskolestarten tidigareläggs och läroplikten börjar ett år tidigare än vad som föreskrivs, om det bedöms att barnet behöver mera tid för att uppnå målen för förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen på grund av en funktionsnedsättning, en sjukdom eller begränsad funktionsförmåga som påverkar inlärningsförmågan och den övergripande utvecklingen. I sådana fall fattas ett beslut om tidigarelagd läroplikt.

En funktionsnedsättning kan till exempel vara en syn eller hörselskada, intellektuell funktionsnedsättning, svåra utvecklingsstörningar eller omfattande svårigheter i lärande. En kronisk sjukdom som påverkar barnets kognitiva färdigheter och funktionsförmåga kan vara orsak till tidigarelagd läroplikt. För ett barn som fått ett beslut om tidigarelagd läroplikt börjar läroplikten det år då barnet fyller sex år och barnet har rätt till förskoleundervisning det år då barnet fyller fem år. I detta fall kan förskoleundervisningen pågå i två år när barnet är fem och sex år. Barnet ska delta i förskoleundervisning, som hör till läroplikten.

Anordnaren av småbarnspedagogik eller utbildningsanordnaren fattar beslutet om tidigarelagd läroplikt i enlighet med förvaltningslagen innan den grundläggande utbildningen inleds. Om barnet inte deltar i småbarnspedagogik eller förskoleundervisning fattas beslutet om tidigarelagd läroplikt av barnets boningskommun. Vårdnadshavaren kan också ta initiativ till ett beslut om tidigarelagd

läroplikt. Beslutet ska fattas när barnet är i småbarnspedagogik- eller förskoleåldern. Beslutet kan inte fattas efter att den grundläggande utbildningen har inletts.

Beredningen av förvaltningsbeslutet görs i samarbete med sakkunniga från småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen. När man bedömer om ett barn behöver tidigarelagd läroplikt, ska man granska funktionsnedsättningen, sjukdomen eller den begränsade funktionsförmågan ur olika perspektiv för att få en helhetsbild av barnets stödbehov och förutsättningar för lärande. Samarbetet är viktigt för att barnets lärtig från småbarnspedagogiken till förskoleundervisningen och från förskoleundervisningen till den grundläggande utbildningen ska bilda en sammanhängande helhet som beaktar barnets bästa. När ett förvaltningsbeslut om tidigarelagd läroplikt fattas används eventuella psykologiska eller medicinska utlåtanden om barnet eller någon annan motsvarande utredning. Med tanke på beslutsfattandet är det väsentligt att det av ett utlåtande eller en utredning framgår varför barnet skulle gynnas av tidigarelagd läroplikt. Ett förvaltningsbeslut om tidigarelagd läroplikt ska motiveras och ett eventuellt utlåtande eller en annan motsvarande utredning fogas till beslutet.

5.4.2 Sjukhusundervisning

Om ett barn har en allvarlig sjukdom eller svår livssituation krävs särskilt övervägande när förskoleundervisningen ordnas och det behövliga stödet planeras. Den kommun där sjukhusets verksamhetsenhet finns är skyldig att för ett barn som är patient på sjukhuset ordna undervisning i den omfattning detta är möjligt med hänsyn till barnets hälsa. Barnet, barnets vårdnadshavare eller andra lagliga företrädare samt barnets utbildningsanordnare och elevvårdstjänsternas personal ska höras när det gäller ordnandet av förskoleundervisningen. Om utbildningsanordnaren är någon annan än barnets hemkommun under vårdperioden ska även barnets hemkommun eller boendekommun höras. Om man inte når samförstånd ska förvaltningsbeslutet fattas av den kommun där sjukhuset finns.

Den kommun där sjukhuset eller någon annan verksamhetsenhet inom den specialiserade sjukvården finns ska utöver sjukhusundervisning ordna konsultativ sjukhusundervisningstjänst på barnets egen plats för förskoleundervisning. Den konsultativa sjukhusundervisningstjänsten riktas i första hand till lärare, eftersom man med konsultation avser förhandlingar mellan professionella och sakkunniga för att hitta en lösning eller få råd.

Den konsultativa sjukhusundervisningstjänsten ska erbjuda personalen konsultativt stöd för planeringen och genomförandet av barnets lärande och deltagande i förskoleundervisningen. Tjänsten ska ordnas i situationer där det behövs krävande sektorsövergripande kompetens för att planera eller vidta förebyggande eller korrigerande åtgärder för förskoleundervisning av andra barn än barn som är patienter inom den specialiserade sjukvården. Man kan också använda sig av den konsultativa sjukhusundervisningstjänsten i undervisningen av andra barn än de som är patienter inom den specialiserade sjukvården. Syftet med den konsultativa sjukhusundervisningstjänsten är att stärka lärarnas och den övriga personalens kompetens samt det tidiga stödet som en del av verksamhetskulturen inom förskoleundervisningen.

6. Elevvård

Elevvård innebär att främja och upprätthålla barnets lärande, goda psykiska och fysiska hälsa samt sociala välbefinnande. Barnets bästa beaktas inom elevvårdsarbetet.

Personalen inom elevhälsotjänsterna samarbetar med personalen inom förskoleundervisningen för att stödja barnens välbefinnande, uppväxt och lärande genom att vid behov delta i bedömningen av det elevspecifika stödbehovet och planeringen av stödet (20 d § i lagen om elev- och studerandevård) samt i sektorsövergripande expertgrupper som tillsatts vid behov (14 § och 19 § i lagen om elev- och studerandevård). Dessutom är målet att den generellt inriktade elevhälsogruppen vid respektive förskoleenheter ska vara representerad i elevhälsotjänsterna.

I enlighet med LUVN:s direktiv tillhandahåller elevhälsotjänsterna personalen inom förskoleundervisningen konsultation i frågor som gäller barn i förskoleundervisning. Konsultationsstrukturerna utvecklas så att personalen inom förskoleundervisningen vet vilken yrkesutbildad person inom elevhälsan som kan konsulteras och hur. Konsultationen i ett tidigt skede är elevhälsans primära serviceform för att stödja barnet. Målet med elevhälsotjänsterna är att stärka ett effektivt konsultativt arbete av jämn kvalitet på individ- och samfunds nivå samt att öka de förebyggande tjänsterna för tidigt stöd.

De yrkesutbildade personerna inom elevhälsotjänsterna deltar i utbildningsanordnarnas styrgrupper för elevhälsan, där man planerar det regionala samarbetet och även utvärderar genomförandet av elevhälsan inom förskoleundervisningen på utbildningsanordnarnivå. Dessutom samarbetar och utvärderar man med anordnarna av elevhälsotjänster och utbildningsanordnarna i

enlighet med den regionala elevhälsoplanen. I den regionala elevhälsoplanen beskrivs ordnandet av elevhälsotjänster samt tryggheten av enhetliga tjänster av jämn kvalitet. I planen beskrivs dessutom samarbetet mellan välfärdsområdets elevhälsotjänster och utbildningsanordnarna för att genomföra elevhälsan som helhet. När det gäller förskoleundervisningen är det viktigt att rådgivningen och elevhälsans kurators- och psykologtjänster samt småbarnspedagogiken samarbetar. Vi utvecklar i enlighet med planen i synnerhet samarbetsstrukturerna inom förskoleundervisningen.

I elevhälsotjänsternas arbete inom förskoleundervisningen betonas samarbetet med vårdnadshavarna bland annat genom klientarbete, konsultation och sektorsövergripande expertgrupper. Varje yrkesutbildad person inom elevhälsotjänsterna ger sin sakkunskap inom sitt eget område och/eller den sakkunskap om och förståelse för barnets situation som uppstått genom klientrelationen, när hen vid behov och på begäran deltar i bedömningen och planeringen av elevspecifika stödåtgärder enligt lagen om grundläggande utbildning, vilka är

- undervisning som ges av speciallärare delvis i smågrupper och i samband med annan verksamhet
- undervisning av speciallärare i smågrupper
- tolknings- och assistenttjänster samt hjälpmedel

Om barnet har andra befintliga vårdkontakter inom social- och hälsovården är det också möjligt att vid behov be dem delta i bedömningen och planeringen av det elevspecifika stödbehovet.

Elevhälsans kurator är expert på det sociala området samt på social växelverkan och välbefinnande. Kuratorn deltar vid behov och på begäran i bedömningen och planeringen av de elevspecifika stödåtgärderna med utgångspunkt i omständigheterna, de mänskliga relationerna, den sociala interaktionen och välbefinnandet, beteendet, känslolivet och livskompetensen. Elevhälsans kurator deltar vid behov i planeringen av stödet i anslutning till övergången mellan skolstadier. Förskoleundervisningens kurator sköter den nödvändiga överföringen av information till kuratorn inom den grundläggande undervisningen. Kuratorn deltar också vid behov i överföringen av information från förskoleundervisningen till den grundläggande utbildningen, när denna information är nödvändig för att ordna undervisningen.

Elevhälsans psykolog är expert på barnets och den ungas psykiska välbefinnande och lärandepsykologi. Psykologen deltar vid behov och på begäran i bedömningen och planeringen av

de elevspecifika stödåtgärderna med tanke på lärandet, den psykiska utvecklingen, utmaningarna med självreglering och den psykiska hälsan. Elevhälsans psykolog kan vid behov ge ett psykologiskt utlåtande eller någon annan motsvarande utredning i anslutning till ordnande av avvikande förskoleundervisning på grund av stödbehov eller hälsotillstånd hos barnet, inledande av grundläggande utbildning ett år senare än vad som föreskrivs eller behov av förlängd/tidigare läroplikt. Psykologen kan dessutom på begäran och vid behov konsulteras om behovet av tolknings- och assistenttjänst av hälsoskäl. Elevhälsans psykolog deltar vid behov i planeringen av stöd i anslutning till övergången mellan skolstadier. Förskoleundervisningens psykolog sköter den nödvändiga överföringen av information till psykologen inom den grundläggande utbildningen. Psykologien deltar också vid behov i överföringen av information från förskoleundervisningen till den grundläggande utbildningen, när denna information är nödvändig för att ordna undervisningen.

Rådgivningens hälsovårdare är expert på främjande av hälsa och välbefinnande samt på barns och ungas uppväxt och utveckling. Hälsovårdaren deltar vid behov och på begäran i bedömningen och planeringen av de elevspecifika stödåtgärderna med tanke på barnets hälsotillstånd och funktionsförmåga. Hälsovårdaren deltar vid behov i planeringen av stöd i anslutning till övergången mellan skolstadier. Rådgivningens hälsovårdare sköter den nödvändiga överföringen av information till skolhälsovårdaren och skriver en sammanfattning om barnet i samband 6-åringens rådgivningsbesök.

Rådgivningsläkaren är medicinsk expert på barns och ungas fysiska och psykiska tillväxt och utveckling samt på problem i anslutning till detta. Hälsovårdaren, psykologen eller kuratorn kan konsultera läkaren om det behövs läkarexpertis för att bedöma och planera de elevspecifika stödåtgärderna.

ÖVRIGA BILAGOR:

Intyg över deltagande i förskoleundervisning

Jämställdhets- och likabehandlingsplan

Handlingsplan mot mobbning

Krisplan

HANGON KAUPUNKI
HANGÖ STAD

Intyg över deltagande i förskoleundervisning

har deltagit i Hangö stads förskoleundervisning

läsåret 20__ - 20__

I förskolan har övats att vara i grupp, att följa regler och att göra färdigt uppgifter. Utöver det har språkliga och matematiska färdigheter övats via lek, musik och fin- och grovmotoriska övningar.

Hangö 20__

Höstterminen börjar ____ . ____ 20__ kl. ____

Intyg enligt grunderna för läroplanen av Utbildningsstyrelsen 22.12.2014

